

10 NOV 2011

ԱՋԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՋՆԱՌԱՄԱՆՆԵ ԶԱԲՕՒԹՆ

ՏԻՒՋԵԼՆՑ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

—♦♦♦—

Է .

ԱԶԳԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ ԶԱՐԽՈՒՆ

ՏՈՒՋԵԱՆՑ

Վ. Ի. Ե. Ն. Ն. Ա.

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1890.

ԱՋԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՋՆԱԹԱԳԱՆՆԵ ԶԱՐԴԱՆՆԵ

ՏԻՒՋԵԱՆՑ

ԳԻՆՑ

Հ. ԳԵՐԵԹԻԼ ՄԵՆԵՂԻՆԵԱՆ

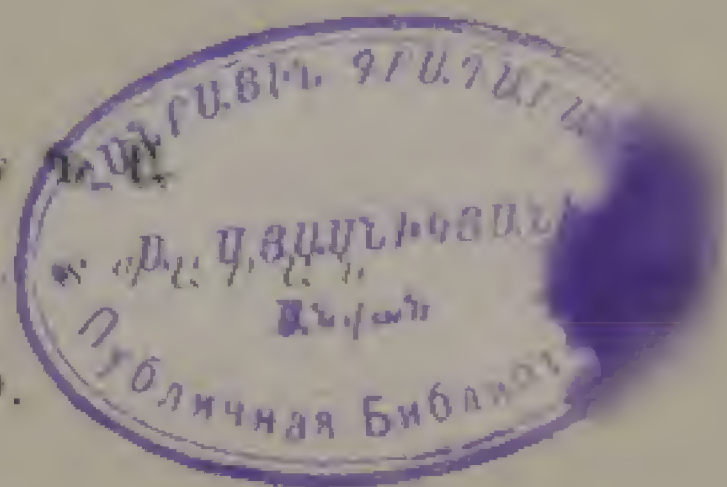
ԿՐԾՆԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Բ. Ե. Ն.

Մ. Ի. Բ. Բ. Բ. Բ. Բ. Բ.

1890.

ԱՋԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԸՋՆՈՒԼԿԻՆՆՈՒ ԶԼՐԾԻՆ

ՏԻՒԶԵԱՆՑ

ՄԱՅՏՆԻ աշուրաստ-
թիւն մին է, թէ, ազ-
գի մը ներսառչիր
կը պատկերանայ՝ ոչ թէ,
միայն իւր ներկայ սերուն-
դիսն, այլ մանաւանդ իւր
նախնորդաց վրայ: Վրի-
պական է, որեւեմ ներկայ-
իցս պատկերն առ ոչինչ
նամարել, քայք կապ կ'ը-
լայ նաեւ այն քննութիւնն՝ որ միայն ներ-
կայ սնունդ վրայ կ'ամփոփուի, եւ սնու-
մեւ կ'ըլլաին նախնորք: Նախնորք բռն-

լով չենք հասկընար պարզապէ՛ս ինչպէ՛ս
սովորութիւն է, հազոյն վեհագոյնքն,
որոնք յօգուտ եւ ի զարգացումն իրենց
ազգին անխոնջ հանդիսացած են, այլ
հարկաւ կը պարտաւորինք իմանալ նաեւ
նորագոյն ժամանակի ազգատոհմերն, ո-
րոնց վրայ իրենց ազգին նախնեաց սեպ-
հական ոգին կը փայլի:

Օսմանեան մեծագոր Պետութեան
հպատակ ազգայնոց ազգաքանութիւնն
ընելու նպատակնիս է՝ մեր ազգին ազ-
նուական ընտանեաց անուններն անկո-
րուտ պահել յետագայ դարերուն: Զանի
քանի երեւելի ընտանեաց եւ ոչ անունն
կը յիշուի այժմ՝, վասն զի զանոնք ի գիր
անցընելու՝ ժամանակակից պատմագիրք
կամ գոնէ հրատարակագիրք անփոյթ
եղած են: Բայց մեր միտքն է նաեւ գո-
րաւոր ապացոյց մը տալ թէ այս հզօր
պետութեան հայ պաշտօնեայր, լիովին
ճանչնալով իրենց վրայ դրուած բնուան
ժանրութիւնն՝ ըստ կարի ջանացած են ի
գոհութիւն պետութեան վարել իրենց պաշ-
տօնն, եւ իրենց սեպհական սրամիտ հան-
ճարովն եւ գործօն աշխուժիւն մեծապէ՛ս
նպաստած են՝ այլեւայլ մեծ պաշտօններու
փառաւոր զարգացման:

Հարկ չենք տեսներ հոս կանխելու
ըսելու թէ այս ամէն յատկութիւնք՝ վեր-
ջին տասիճանի կատարելութեամբ կը

փայլին Տիգրեան սազատոհմին սլաամութեան գոգցես մէն մի էջերուն վրայ, որ եւ սլաւոճառ եղած են այս քաղաքիդ հին զարմին շքեղ փառաստրութիւն եւ սերճ անուն մը ժառանգելու, անուն մը որուն սլայծատութիւնն դարերու շրջաններ ի գար սխտի ջանսն մթազնել, եւ ժամանակի ժանգաճարիչ ակոսանքն սխտի չկարենան կրծել զայն:

Օսմանեան Պետութեան մէջ շատ քիչ սազատոհմ կրնայ համբուիլ, որ իւր ժամանակին ճախող քախտին դաժան երեսն տեսնելու ստիպուելով հանդերձ, կրցած ըլլայ օսմանեան քաղաքակրթութեան սլաամութեան մէջ իւր սուաջին փառատը դիրքը բանի մը դար անխախտ պահել: Այս պանծալի քաջատութիւնը կը տեսնենք Տիգրեան ազնուական գերդաստանին վրայ:

ԻՒԾԱՆՆ ՏՈՆԱԿԱՆ ՈՐ
 ԳԵՐԳԱՍՏԱՆԻՆ ՏՐԱՆ-
 ՆԱԿՐԻՆ՝ ԵՆԶԱԿԱՆԵՐ
 Ի ԱՊՍՏՈՆՈՂՆԵՐ ՊԵՐԻՍ՝ ՏԱՍՏԱՆ-
 ՍԵՐՈՆԵ ՄԱՆԵՐԱՄԱՆԵՐ ԹԻՆԵՐԻՆ,
 ՄԱԿԱՆ ԻՆ՝ ՄԻՍԵ ԹԵԼԱՆ՝ ԹԱՆՆՃՐ
 ՔՕԴՈՎ ԾԱԾԿԱՄԾ ԿՐ ՄՆԱՆ՝ ՈՐ-
 ՐՈՎՏԵԱՆԵՐ ԾԱՆՅՈՒՄ ՆԵ՛ ԹԵԼ՝ ՈՎ
 ԷՐ ԱՅԻՆ ԱՆՃՆԵՐ ԻՆՆ՝ ԻՐ ՊԵՐԳԻՆԵՐԻՆ, ՈՐ ՊԵՐԾԱՆ-
 ՆԱԾԿԱԾ ՐԸԱՅ ՕՍՄԱՆԵԱՆՆ ԱԿԵՍՈՒ ԹԵԼԱՆՆ ԾԱՌԱՅՐՈՒՄ
 ԹԵԼԱՆՆ ՄԼՋ ՄԱՆԵԼՐՈՒ ՓԱՅՐԵԿԵՆԷՆՆ ԱԿԱԵԱՊ, ԻՐ
 ԳԵՐԳԱՍՏԱՆԻՆՆ ՄԱՊԱԳԱՅ ՓԱՍՏԱՆ ՈՐՈՒ ԹԵԼԱՆՆ՝ ԱՅՍՏ-
 ԱԿԱ ՐԱՆԵՐ, ՇԱՏԱԿԻՐԻՆ ՐԸԱՊԷ: ԱՊՍՏՈՄ ԹԻՆԵՐ ԿՐ
 ԾԱԾԿԷ ՄԼԳՄԷ ԱՅԱ ԿԱՐԵՐՈՐ ՊԵՐԱՊԱՊԱՆԵՐՐ: ՔԱՅԳ
 ԿԱՅ՝ ՓՈԽԱՆԱԿ ԱՊԱՍՏՈՒ ԹԵԼԱՆՆ ՄԱՊՅԳ ՄԵՂԵԿԱՆ
 ԹԵԼԱՆՆԵՅ, ՄԱՍՆՈՂԱՒ ԹԵԼԱՆՆ յԵՆԱՐԱՆՆ, ՈՐՈՒՆ՝ ՄԱՒ
 ՆԳՊԷ ԵԱՆԱԳՈՅՆ ՄԳՐԵՐ, ԿՐ ՏԱՐԿԱՊՐԻՆԵՐ ՏԵՆ-
 ԱՆԵԼԻ:

Այս աւանդութեան համեմատ՝ Տիգրեան
 մեծահոգի տան ծննդաժայրն՝ Փոքր Ասիոյ Աե-
 րաստիա (Արժագ) քաղաքին արեւելեան կողմը
 Տիւրիկէ քաղաքը կը գտնենք։ Արսուի թէ Յու-
 լովիսի անուն կաթողիկէայ Հայապօլին 1600ին
 պանդխտութեան դատաւանին ձեռք առած, գաղ-
 թած ըստ անկէ հաճկատանի մայրաքաղաքը։
 Բայց թէ ինչ պատճառաւ, եւ թէ որ դատա-
 կարգին կը վերաբերէր այս Եւրովիսի, ահա
 հարցումներ, որոնց դահացուցիչ պատասխան չի
 կրնար տրուիլ։ Աւերջիչեալ պանդխտան իւր
 ճարտար արուեստին (անշուշտ՝ ոսկերչութեան)
 դարս թեամբը, կայսերական պալատան հետ յա-
 րաբերութեան կը մտնէ եւ Ահմէտ-Քանիէ կ'ա-
 նուանուի։ Այստեղ միայն գիտենք, թէ կարի յա-
 ջողաձեռն գտնուելով՝ յիւրում արուեստին՝ ար-
 քանի պարտաին մէջ մեծ անուն կը հանէ։ Կը
 անուամբն ոսկերչի խանութ մը կը բանայ, որ
 կայսերական գանձատան քով՝ մինչեւ ԺԹ. դա-
 րու սկիզբները Տէ-Քէ-Ն անուամբ կանդուն էր
 մնացած։ Իսկ բնակութեան տեղն էր Ալանկայ
 Ալնի-գափուի մօտերը։ Բայց ինչպէս քանի մը
 պարագաներէն կ'երեւայ՝ մանաւանդ եթէ միտ
 գնենք Տիգրեան գերդատտանին սեպհական
 հանգստարանի տապանադրերուն վկայութեան
 ու թէ տաճարոց գարէն սկսեալ բուն բնակու-
 թեան տեղը՝ Ասուրուշէշմի գիւղատանն պէտք է
 ենթադրել՝ վառն զի 1721էն սկսեալ այս բնտա-
 նեաց փախճանեալ անդամներն հոն ի հանգիստ
 կը տարուէին։

Արշափ պատմութիւնն ժամանակաւ դէպ ի
մէզ կը յատարանայ, նոյնչափ լուսաւ որագոյն
ծանօթութիւններ կը շատնան. եւ մեր աւանդու-
թիւն կամ կարծիք բաժնն՝ ստոյգ տեղեկութեանց
կը փոխուի. վասն զի Յարութիւնի մահուանէն
ետքը՝ նոյն Ահռնի Էֆէզացիքն ինչ կը ժա-
ռանդէ իւր որդին Մահաբի Աերդիս՝ որ նոր
դուի կը բանայ Տիւղեանց դերդաստանին պատ-
մութեան մէջ:

նույն թիվները վրայ սքանչացած՝ ՝ Տիւզը (784, ուղ-
ղորդն) ինձի կանչեցէք ՝ հրամանը տուած ըլ-
լայ () : Սակայն եթէ այս զրոյցը բաւական ստու-
գութիւն չունի, անձանօթ կը մնայ այս գերդաս-
տանին անուանակոչութեան բուն պատճառը :

Սերգիս իւր ամուսնէն՝ որ էր Նարի խա-
թուն (7 1738), երկու զաւակ ունեցաւ Յով-
հաննէս եւ Տէգլէթ¹ : 1721ին Մահտեսի Սեր-
գիս յատեալ փոխեցաւ եւ Վարուչէշմէի հան-
դրատարանը դրուեցաւ :

¹ Այս վերջինս հայր էր Պարոն Սերգսի՝ որ խիստու-
վերտեանց կամ Սոմալեանց փեսայացաւ յերկրորդ ամուս-
նութեան : Իսկ Տէգլէթի երկրորդ օրդին էր Յովհաննէս :

ԻՐԱՐԳ ԶԵՐԿԱՅԱՅՈՍ ԳԻՆՆ ՏԻՐ -
 ԳԵԱՆԵ ԱՊԳԱՍՈՇԺԻՆԵ Է՝ ՄԱՏ՝
 ԽԵՍԻ ԱԵՐԳՍԻ ԱՆՊՐԱՆԻԿՆԵ՝
 ԷՆՈՒԼՈՒՆԻԼՈՒ ՄԱՂԸՆ, ՈՐՈՒՆ
 ՃՆՆՊԵԱՆԵ ՍԱՐԲԻՆ ԱՍԱՃՆՈՅ ԱԳԼՈ
 ԱՆԱՍՏՈՅԳ ԿՐԻՄՆԱՅ: ԽԵՐ ՏՕՐՐ
 ԿԵՆՊԱՆՈՒ ԹԵԱՆԵ ԱՍԵՆ ԶՈՅՆՊԼՈ
 ՍԿԵՐՆՈՒ ԹԵԱՆԵ ԱՐՈՒ ԽԱՐԲԻՆ ՏԵ-
 ԱՍՈՒՄԱՐ ԲԱՐՈՒՄ՝ ՏՕՐՆԵ ԱՃ
 ԲԱՊՈՒ ԿՐԻՐԱՊՈՒ, ԽԵՐ ԽԵՐ ԽԵՐ ԱՆՊՐԱՆԵ ԱՇԽԱՍԺ ԽԵՐ
 ԱՍԻԹԱՆԵ ՄԱՏՈՒՄ ԱԼԵՏԱՊԵՍԻՆԵ ԱՇՔՐԻ ԿՐԻՄՆԵ:
 ԱՍԻԹԱՆԵ ԱՅՆՊԼՈՒ ԵՄՆԱՆ Կ՝ԱՍՆՈՒ ՊԷՅՈՒՏԱՆՆԵՒ՝ ՈՐ
 1730 ԻՆ ԵԱՐՔՐԱՆՈՒՄԱՍ ՈՍԺԻԿ ԿՐԻՄՆԱՊՈՒԻ ԱՆՈՐ:
 ԽԵՐ ՏՈՒԱՍԱՐԻՄ՝ ՃՈՒԱՅՈՒ ԹԵԱՆԵ ՄԱՍՈՒՆԱԿՐ
 ՊԵԹԻԹԵՒ ԱՍՆԵ ՈՐ ԱԼԵՏԱՊԵՍԵՆ ԶՈՐԱՆՈՐ ՍԻՐՈՅ
 ԳՐԵԿԵՐ ԿՐԻՄՊՈՒՆԵՐ:

ՇԱՍԵՐԱՆ ՊԱՐՄԱՆԱՊԻ ԱԳՈՒ ԵՐԵՎԱՅ ԱՆՈ-
 ՆՈՆՈՒ, ԵԹԵՒ ԲԱՆԵՐ՝ ԹԵԱՅՈՒՅՈՒՏԱՆՆԵՒՆ ՍԿԱԵՄ
 ՏԻՐԳԵԱՆԵ ՊԱՐՄԻՆ ՄԼՃ՝ ՍՐԻՇՇ ՍԱՐՐԱ ՄՐ ԽԱՍՈ-
 ՆՈՒԵԳԱՍ, ՈՐՈՒՏԵԱՆԵՒ ԱՍՈՒՆԱՆԱՊՈՒ ԱՍԵՆ՝ ՄԻՆՇՇ-
 ԳԵԱՒ ԽԵՐ ԱՆՈՒԱՆԵ ԽԵՐ ԱՊԱՇԱՐՆԻՆ ԲԱՐՃՐՈՒ ԹԵԱՍԻՐ
 ԿՐԻՄԱՐ ԵՐԵՎԱՊԻ ԱՊԳԱՍՈՇԺԵՒ՝ ԻՐԵՆԵ ԹՈՒԿԻՅ ԲԵ-

տրել: Խոր սրտին ազնուութեամբը թշուառ մ'ուշ-
 րախացընել ազելով՝ կնու թեան առաւ զՀոսիափ-
 մէ (Վ 1738) զգոսար Հանցի, (Hans ԶովՀաննէս)
 որ գերի ինկած եւ յետոյ որդեգրեալ էր Խա-
 չուկ անուն մէկէ մը: Ար Համարուի՝ թէ Հանց
 Աստրիացի էր, բայց ի Հունդարիա ծնած Հայ-
 ազգի: Այս ամուսնութենէն յորս զաւակ ունե-
 ցաւ՝ անդրանիկն՝ Վիքայէլ, որ Հեն- Մէ-շէլ
 պատուանունն կը կրէր, երկրորդն՝ Աարապեա,
 չորս պարտն Անդրէի եւ Թերեզայ Տիւղեանց,
 երրորդն՝ Զակար, որ կարճակեաց կը փախճանի,
 եւ չորրորդն՝ Արամուհի:

ԶովՀաննէս՝ որ տասն մնասէր եւ կրօնասէր
 էր, իւր կենդանութեան ժամանակ ազգատոհմին
 պայծառութեան ոգիով Հափ աշխատելէն ետեւ՝
 1744 ին Մարտի 5 ին կը փակէ իւր աչուքներն
 յախտնախանութեան մէջ՝ բանալու Համար: Խոր
 զգոշաւ որ շրջահայեցութեամբն ի գերեւ Հա-
 նեց իրեն դէմ արձակուած՝ չար նախանձու սխա-
 ցեալ նետերն:

ԱՌԱՅԷԼ ՉԷԼՊԻ ՏԻԻՉ

ծ. 1724 Յուլ. 14: — Վ 1783 Օգոստ. 13:

[illegible]

ամուսնացեալ ընդ Կախա հի պիտորդի՝ գտանք Արք-
մարիչ, Պարզաստապոս (յսամիւ 1744, Կախա 115)։

Եւ ընել ձեռն առնել ձեր խոյս դարդ արուած՝ մանկութե թիւնն անցուց Եկարչու թիւամբ, ասկէքչու թիւամբ ու քիմիւսդ խառն թիւանն ու ամանց պատարել լոյս խոյս Եկարչու թիւնն շատ չամբու աւելիք։
Առ թիւնն Առ չմնաւ զմեզնն Առ չմնաւ չմնաւ
անուանած ասկէն՝ կր դարձանաք ձեռնակերտու

թեան մէջ անոր յաջողակութիւնը տեսնելով :
 Սկերչու թեանն համբար շատ գերազանցեց իւր
 նախորդներունը : Այնպէս մտերիմ էր թա-
 ղաւորին՝ որ ամենածածուկ գաղանկաց ալ կցորդ-
 րած էր թաղաւորը զինք՝ հաւատարմութեանը
 համար : ԱՇՆԷին Սոյթմանին մահունէն ետեւ՝
 Սոյթման Սաման Վ. ի տանն թէպէտ սեւ ամպեր
 իւր աստեղ նսեմանալու դուշակ կ'ըլլային, սա-
 կայն իւր հարստարու թեամբը շատով փալատե-
 ցան պննչաններն : Արք. ԱՇՆԷին Սոյթման Սուս-
 թափա Վ. կը թաղաւորէ՝ Վիքայէի առջեւ
 գործունէութեան նոր ասպարէզներ կը բացուին :

Արչափ Սոյթմանին պաշտպան ձեռքը հո-
 փանի էր Վիքայէի վրայ, նոյնչափ ալ Պալթի-
 անուն շարակամ շրէին քսու թիւներն ժամանակ
 մի կը սաստկանային, որոնց հետեւանքն ի սկզբան
 անդ ծանրացան Վիքայէի վրայ, բայց, ինչպէս
 բռնիք, շատ կարծ ժամանակի համար : շրեայն
 իւր քսու թիւներն այնչափ կը սաստկացնէր, որ
 Վիքայէի ստիպուեցաւ առ ժամանակ մի արքու-
 նեաց հրաժեշտ տալ, Վալթափ փոխադրուիլ
 եւ արդի ԱՆԷ--Է--ին մէջ իւր արուեստը շարու-
 նակել : Բայց կրցաւ շրեայն իւր երազած յա-
 ճողակութեան պատգմներն փայելիլ : Սոյթման
 Սոսթափա քաջ տեղեակ ըլլալով Վիքայէի
 թշնամեացը նախանձուն իւր գանձէն տկանա-
 կապ միտդ իւր կամար մը հանել կու տայ, եւ
 կը հրամայէ շրէին՝ որ երկգլխեան բնէ զայն
 յար եւ նման առաջին գլխուն : շրեայն կը ճգնի,
 կը տատապի, կը յատահատի, յերեւան կ'ըլլէ

իւր անփորձ արուեստը: Աս լիժանք կամարին եւ,
 կրորդ գլուխը անկեղծ՝ պնդեա կը նեղորտի,
 որ զչրեպն ի սպաս կը մերժէ եւ՝ * Երբայց
 կանչեցէք՝ կ'ըսէ: Երբայց կը փութայ եւ իբն
 յանձնուած գործն պնդիսի կատարելութեամբ
 եւ ճիշդ նմանութեամբ կը յարինէ, որ լիպաւ
 որն կամարը ձեռքն՝ չի կրնար երկու գլուխն
 բէն չինն ու նորը դանդաղել: * Վիտէի, կ'ըսէ,
 Երբայց իս ձեռքը՝ եւ խեղցն յաջողութեան
 ժամը կը չնշէ Երբայց իւր առաջին պաշտօնին
 մէջ կը հաստատուի: Բայց պիտի տեսնեն չէ՝ կը
 սկսի պաշտօնէ պաշտօն բարձրանալ: Տէրութեան
 փողերանոցն որ մինչեւ նոյն ատեն չբէխց ձեռքն
 էր, անոնց ան հաստատութեանն համար կ'առ-
 նուի եւ Երբայց ի կը յանձնուի: Երբայց գիտնա-
 լով որ արհամարհեալ չբէին սիր գրեթէ ան-
 պարտի իւր, չ'ուզեր պիտի պաշտօնն յանձն առ-
 նուլ: Բայց ի նշ բնելու էր Աս լիժանին անգարձ
 հրամանը կը ստիպէր. : Երբայց կը գիտնի եւ
 հոգւով ու մտքը պիտի նոր պաշտօնաւարութեան
 կը սկսի: Բայց իւր գաղտնի լիժանին կը կա-
 տարութն, եւ մերժեալ չբէխց իւր բոսձ պնդաւ
 բարեացք փոխարէն՝ կը ժառանգէ քննախնայի
 սխալալութեան գտնն պատգմեր: Երբայց ի
 հաստատութիւն սիրար չի կրնար սխեքիճեցու
 գրապարտ տալ լիժանցն համբերել, եւ սրտի
 կտրիժէն ու վշտէն խելքը կը կորստանէ: Առ-
 կայն վշտաց մէջ բարեացակամ մարդկան բարե-
 կամներ չեն պակսիր: Ասող չի Վէլ՝ որ հոգը ազ-
 ցեցա լիժան մ'ունէր, իրողութիւնն եւ Երբայց ի

վիշաք կը տարածէ յօտս արքային, եւ Վիքայէլ իւր թշնամեաց վրայ կը յաղթանակէ¹։ Բայց վերջին չէր այս քառթիւնն։ Վարուշէշմէի տան շինութեան ժամանակն ալ միւսնոյն ամբաստանութիւններն կրկնուեցան։ սակայն խոհեմ Սուլթանն՝ Վիքայէլի թշնամիներն ի սպաս ափիւրհաւն կարկելու նպատակաւ, իւր քոյրը՝ Էսմա Սուլթանը ծագեալ կը գրկէ՝ անձամբ տեղեկագիր մը բերելու։ Զայտնի էր թէ ինչ պիտի բլար հետեւութիւնն։

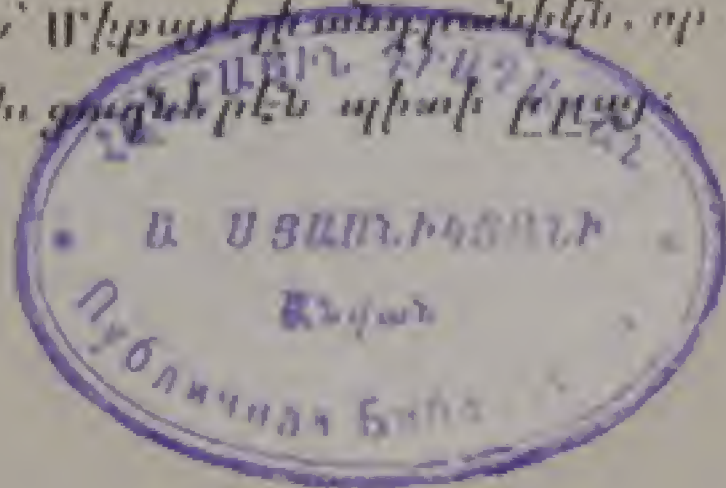
Բայց քիչ ետքը Վիքայէլ՝ իւր միակ ապականն՝ զՍուլթանն Սուսթաֆա կորսնցուց, որով փողերանոցի գործակալութեան մէջ իրեն ընկեր տրուեցաւ Զոյն մը եւ Հայազգի մը։ սակայն Վիքայէլ զստծոյ յանձն չառնելով՝ դարձեալ նոյն պաշտօնին մէջ առանձինն կը մնայ։

Կը բարձր գրից մէջ ալ ջերմ եւ մարդասէր սիրտ մը կը տածէր Վիքայէլ, եւ այն ոչ միայն իւր հալածեալ կրօնակցացը², այլ նաեւ սակեալն՝ որոնց կրնար օգնութիւն մ'ընել, ուրով Վիշիս պատերազմէն ետքը զԶոյնն սպաստպառ ջնջմանէ կ'ազատէ իւր խմատունն եւ մեծանձն միջամտութեամբը։ Այսպիսի փառաց

¹ Իւր հաստատման թեան բազմաթիւ օրինակներէն մին է հետեւեալն։ Արքունի գանձատան աւելորդ իրերն աւճարդի հանուած պահունն պղնձի գնով կը գնէ հին ժանդարեալ սուր մը, զոր մաքրելով սակի բլար տեսնելուն ունի կը փութայ գոյն արքունի գանձատանը դարձընել, բաւելով թէ «պղնձ կարծելով գնեցի, սակի ելաւ...» Այս ստեղծի Վիքայէլի վրայ Սուլթանին տածած համարումը կրնայ գիշտու գուշակուիլ։

² Իւր մէկ խօսքին ազգեցու թեամբը (1761) ի հալածանքէն 53 հոգի ազատելով՝ պատմական է։

մէջ նեցուկ մը կործնեցնելու շարադէտ դէպքն
 կրնայ մտածուիլ: Թէ ինչպիսի՞նք ցաւ կրնար աղ-
 դել թէ իւր մերձաւորաց եւ թէ բոլոր ծանօթից
 եւ սակայն այն արամախաան ժամը կը մատենար:
 Յանկարծ որ մը կաթածածաշար անկողին կ'իյն-
 նայ Վիքայէլ, եւ ամենաբաշ րժշկաց ճարտար
 ձեռքն ալ չի կրնար զինքը մահուան ճիրաննեւ
 րէն ճողոպրել: Վիքայէլ զրեթէ (ՅՅ) տարեկան
 կնքեց իւր արդիւնալից կէտերը ՎՄՏՅ, Օգոստոս
 ՎՅին: Կրեն յաջորդ թողուց զաւակաց խումը
 մը, որք էին Յովհաննէս, Էնտոն, Ալան փառ,
 Աարդուհի, Կորոթէա, Վարիամ: Թող իւր եւ
 րեք զաւակներն ալ, որ իրմէ յատաճ փախճա-
 նած էին յրաց աակէ՝ տեսաւ իւր վեց թոռները:
 Աստի եւ իւր մահուան ժամուն՝ Տիգեանց զոր-
 ծը պիտի ըլլար Ա.Է.Տ. Առ թմանին՝ Վիքայէլի
 զաւակներէն մին յաջորդ առաջարկել, եւ զտան
 զՅովհաննէս՝ Վիքայէլի անդրամիկն, որ մեր պատ-
 մա թեան զի ցողունէն պիտի լըլայ:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶԷԼԵՊԻ ՏԻԻԶ

ծ. 6, 1749 Քարք., 24: — Ն 1812 Քարք., 9:

ՕՐՆ արուեստակից եւ ի
մանկութեանէ թաղ աւ որին
սիրելիներէն մին էր ի նոյն
նսննկաւ Շէլլայի Տիւ-
ղիան (ծն. 1749), որ
բաւական եղաւ Առթման
Աւթիմի ժամանակ իւր
հօրն յիշատակը կենդան-
ապրելու : Ապամու թեանս րնթացքին
մէջ տեսնուեցաւ , որ Տիւղիան րնտանեաց
թշնամիք անդակաւ էին . նոյն երկու պիմն հասալ կը
կրկնուի , փառն զի պնտխի փառ աւ որ պաշտօնի
մը փայլը շատերուն աչքը խաղաղ շաղուց , եւ
ամէն հնարաւ որ ջանք ի գործ գնել տուաւ ,
գտնէ այս անգամ՝ դայն իրենց ձգելու : Աակայն
դարձեալ ամէն հնարադ խառ թիւն եւ յաշաղ-
կառու թիւն ի գերեւելաւ փառն զի Առթմանը
գտած էր Յովհաննու փայ սաւր խեղք , շրջա-
հայեաց գործունէութիւն , հաւատարիմ՝ ճշգա-

պահաճութիւնն երեք յատկութիւնք՝ որ անհրաժեշտ կարեն որ են պայտփախ պահածմնեւրու համար։ Այս իւր երեք յատկութեանցը շնորհիւ՝ Զովհաննէս Չէլեպիին մեծապէս սիրելի եղաւ բոլոր արքայական տան ի մասնաւորի թագաւորն հայրապետ թմարամաժութեամբ մը կը հողար զինքը եւ անոր մեծ որդին զԱբիգօր, որ հազիւ երեսասարդութեան արբունքն հասած՝ թեւ ու թիւկունք էր հորը։ Աս թման իւր մեծ հաճութիւնն կը յայտնէր մանաւանդ երբ Զովհաննու եղբայրն՝ որ քաջ քնալահար էր, եւ Զովհաննու որդիքը՝ Աերդիս եւ Ախթայէլ՝ ճարտար փանդոնահարք, իրենց մատանց արագ շարժմամբը զարքայն կը զօրթացրնէին։

Զովհաննու ճարտարութիւնն այնպէս աւնուանի էր, որ նոյն իսկ Աս թման Աէլիմ՝ որ քաջ արուեստագէտ էր, մանաւանդ գրականութեան մէջ, շատ անգամ իւր գաղմանքն յայտնած է Զովհաննու ձեռագիրտութիւնը տեսնելով։

Այս ճարտարութեան հետ Զովհաննէս որիչ յատկութիւն մ'ունէր, որ էր խղճի մտօք փոյթ տանից իւր զատկաց բարոյք դաստիարակութեան, եւ ինքն անոնց առջեւ գիտութեան յոսանքը փարոս մըն էր։ Ճշմարիտ գիտութեան փափաղոյ ցուցուց զինքն՝ երբ բաղմակօղմանի ուսմանց եւ երաժշտութեան մէջ ինքն արդէն կրթուած՝ փոյթ տարաւ նաեւ իւր ազգայնոց յատաջագիտութեան։ Ահաբանութեւ ի Վարժալ երկու դպրոց հաստատեց՝ գրեթէ միայն իւր անձնական գրամոց նպաստիւքը։ Եւ թոյլ տա-

սու մնասէր Թաղու Տի դու սարբ, որ պայծառ զարդ
 եղաւ Տի գեան տան իւր ու սու մնականու թեւամբը,
 եւ մանաւանդ Տայերէն լեզուի մէջ բրած յա-
 սաջադ խմու թեւամբը: Նայնպէս Ասկու Տի՝ դու սար
 Յովհաննու, սրբանայա՝ իւր Տայերէնի ուսուց-
 չէն, որ էր Հ Արսէն Ա: Բազրատունի՝ Տայ-
 կարանէ ՝ պատուարէր տխարասին:

ԱՏԱՂ ի քաղաքական աննպատակ գիւրբը՝
 ծանրապէս կը սպառնար Յովհաննու եւ բոլոր
 Տի գեան տան սակայն ի ժամանակին բարեբա-
 րութիւններով շահուած բարեկամաց, եւ մանաւ-
 անդ Աս լիման Աւ լիմի պէս խնայատուն թաղաւո-
 րին խնամքն այս շարադու շակ ամպերն շուտով
 փայտակցան: Ահաւ երկինք դու արթնաց, բայց
 կարծ ժամանակ: Երով Տեաե: Աս լիման Աւ լիմի
 արմուտսիրտ խնամած ուին եւ Տոր՝ տարածում
 մահը՝ զՅովհաննէս Չէլէպի սաստիկ արամեցուց
 եւ պատճառ եղաւ սրտի ջրդ ողոր թեան ծանր
 եւ երկարատեւ Տի անդու թեան: Թէ եւ Աս լիման
 Աւ լիմի յաջորդն Աս լիման Մահմուտ միւսնայն
 Տայրական խնամք կը նայէր իւր Տաւատարիմ
 ծառային՝ Յովհաննու եւ բոլանդակ Տի գեան
 լնտանեաց, բայց Յովհաննու Տի անդու թեան
 Տեաե ու թիւն անպար եւ անդարմանելի էր
 մանաւանդ որ Չէլէպին բաւական Տաւակ մ'ու-
 նէր: Աւ լիման ԱՏԱՂ Ապրիլ Սին ԳՆ տարան
 փակեց Յովհաննէս Չէլէպի այն քաղցր աշուրներն
 որ միայն քաջապետ թիւն եւ խորտոյց կը շնչէին:
 Աս լիման Մահմուտ իւր ծառային սղայի մահու ան-
 ցաւակից եղաւ, եւ ի նշան իւր մեծարանաց եւ

Համարումն՝ անոր արդէ ղն սկսած զոցրնել միւն չ
նոյն խնամքը: Քանի մը ասորի ետքը, այսինքն
1818 Վոյ-17 ին: Զոյհ հաննելս Զէյէզը պիտի
այ Վարիտմ տիկին: զոսոր Փոլիսն Վարս
Ազոյի, իսկ ամուսնոյն հետեւեցաւ ի դերեզման
Վարս շէշմի:

Զոյհ հաննելս Վ2 զոս ալ լծողաց, որոնց էր
կրորդն էր Վրիգոր Տիգրան:

ՍԵՐԳԻՍ ԶԷԼԷՊԻ ՏԻՐԶ

Ծն. 1777 Նոյեմ. 15: — 1819 Նոյեմ. 2:

Ե՛կէ Տիւղեան գերդաս-
տանին պատմութիւնը
ցարգ մեր առջեւ դրաւ
Օսմանեան պետութեան
ծառայութեան մէջ աւ-
նոր ունեցած միշտ փայ-
լուն դիրքը, եւ ասոր հետ
նաեւ այս հռչակաւոր
ընտանեաց անհաշտ
թշնամեացը բաջադանքն
ու քսութիւնները միշտ ի գերեւ ելած. բայց
որուն մտքէն կրնար անցնիլ, որ դրեթէ դար
մ'ետքը այս ընտանեաց տարեգրոց մէջ տրեւ-
դութիւն մըն ալ պիտի նշանակուի... : Թէպէտ
այս ալ՝ որչափ ցաւ էր Տիւղեան ընտանեաց,
նոյնչափ Տիւղեան անունն աւելի անմահացուց:

Զայտանի քոյղ են այս չարապէտ դէպքերն՝ թէ որ-
 չափ կրնայ երբեմն քստ թիւնն ու դրապարտու-
 թիւնն ազդել. մանաւանդ՝ — բռնիք առ սէր
 ճշմարտութեան. — երբ խաճեմական զգուշու-
 թիւնը թեթեւակի իսկ զանց տանուի: Քայց
 չկանխենք. եւ մեր պատմութեան թելը շարու-
 նակենք: —

Դիմացոր Տիւղիսուն (ծն. 1774) հօրը մա-
 հաւանքն՝ իբր երիցազոյն մանչ դասակ, անոր
 պաշտանին յաջորդ համարուեցաւ: Զի կրնար ու-
 բացուիլ իբր տշխմութիւնն եւ մանաւանդ դի-
 տա թիւնն սակայն փառասօրութեանց եւ պան-
 ծասէր չքեղութեանց ալ չափազանց միտու թիւն
 մ'ունէր. որով առաւել եւս կը դրդուէր իբր
 պաշտանին աչք նկատողներն: Աւր հօր արքունի
 պալատան մէջ թողած անուան յիշատակին հա-
 մար՝ Տիւղիան բնասելիքն Ասմանեան Պետու-
 թեան տաջեւ տնեցած համարումն չկորսնցուց
 բոլոր բուն պաշտանն՝ որ էր արքունի ոսկերչա-
 պետութիւն. յանձնուեցաւ ոչ թէ Վրիդ օրիւնչ-
 պետ ցարդ սովորութիւնն էր. այլ Զովհաննու եր-
 կրորդ օրդոյն՝ Աերդիա Զէլեպոյոյն (ծն. 1777
 շտկ. 1791): Ասկ Վրիդ օր միեւնոյն օրը՝ 1812 ին
 արքունի հրովարտակաւ փաղերանոցի հռ-հռ-հռ-ն
 տատ: Արկաւ եղբարք. հինգ տարի վերջը
 միեւնոյն օրն. այսինքն 1817 Յունուար 27 ին,
 տմբանացան. Վրիդ օր՝ Քաթմիմկոյ Շէյալէթէրեան
 օրիորդին հետ. իսկ Աերդիա՝ անուանի բժիշկ Պաւ-
 զաւ Շաշեանի գտտեր: Արքա հի օրիորդին հետ, որ
 նոյն տարին 1817 Վոյ - 1 ին ծնաւ զԱի հրան Պէյ:

Արկու եղբայր ձեռք ձեռքի տուած՝ իրենց պաշտօնն արժանապէս փարելոյ իրարու հետ կը մըցէին։ Ասոն ժամանակներն ի՛նչ որ զիւր (Աշէնի-քէջ) ծովափնեայ ամառատունն՝ պալատ մը կը շինէին երկուքը, եւ ծախուց մէկ մասն իւրը ՅԱՆԱՅԱՅ զահեկան, որնոյն ժամանակին համեմատ բաւա-կան մեծ գումար էր, այս փախճանաւ պարզ եւ առիտ իրենց խնամադաս ժ պաշտպան՝ Ասիման Կահմուտ Բ.էն։ Թշնամիք՝ որոնք միշտ անխոնջ նորանոր առիժներու կը սպասէին, այս շինու-թիւնն առիժ տանլով՝ իրենց քսու լեզուն սկսան լծէքել ու սրել։ Բայց ուստի լծնամեաց այս առ-տիճանի նախանձը։

Այլապէս պատճառն էր Տիւղեանց լծա-դաս որին շատ սիրելի բխար։ Ասոնք միշտ ազատ մաս եւ էր ա՛նէին, քանի մը տարբերէ բոլորս, վին ազատ էին։ Աերդիս քաջ մահան (Հէշէ) կը խա-ղար, եւ նետաձգութեան մէջ արտաքոյ կարգի յաջողածն էր այս խաղելն ալ լծադաս որին շատ հաճելի բխարն, արանա լծիւն շուրհաձ էր Աերդիսին՝ որ զինքն ասնոյ լով դաւարճացրնէ։

Ասիմանն՝ որ միշտ համապէտ էր, լծի Տիւղեանց ազդատահմի քաջածանօթ հաւատար-մութիւնն այս պարապէզա լծնամեաց շարու-թիւնն ի գերեւ տխար հանէ, որպէս զի նախան-ձարդներն աւելի յայնանախառ խաչատուակուին, հրաման կու տայ որ քննութիւն բխող եւ Կողմա-հիմ Կարէմ Աշիէնափն քննիչ կը կարգէ։ Տիւ-ղեանց լծնամեաց պարագլու ինեքէն էր Շնալճի Հրեայն, որ լնականապէս մամնադանքան քննա-

քաղցու թիւնն յաղկցրնելոս միակ ճամբաց՝ փո-
ղերանոցի բարձր պաշտօնը կարծելով, յայն կը
ձգտէր, եւ այս փախճանաւ իւր շարանիս թղաղ-
անածած ու կ'նկնդ ու թիւնը սահման ու շափ չէր
դիտելը: Քայց ի նշ կ'ուս թննու թեան փախճանն.
Տիւղեանք յաղթանակեցին եւ իրենց Վիհապե-
տին կամօքը սամոյրներ շաղան, որ թաղաւո-
րին շաճու թիւնը փայլելոս ամենամեծ նշաննե-
րէն էր:

Այսպէս անձնաւ անցաւ այս փոթորիկն,
որ շարկաւ արիւրեան յոկոսցած պիտի ըլ-
լար Տիւղեանց ու ժամափ, շնչաւապա թշնամիքը:
Քայց աւանդ, չեղաւ այնպէս, թշնամեաց ռիտ-
կալ տակ թիւնը վերջին յոսահատական փորձ
մըն ալ բրաւ, եւ — ցաւով կ'ըսենք — այս ան-
գամ կրցան յաջողութիւն գտնել:

Տիւղեանց դէմ գրգռուող ամենամեծ
թշնամիներուն բուն պարագլուխն էր շալէա
Աշի: Ասկզբան անդ Տիւղեանք նշմարեցին որ
նոր գարան մը կը լարուի իրենց կենաց դէմ, բայց
քաջադիւրիւս նախընթաց փորձերուն շատ անգամ
սպարդ ին մնալէն ապահով էին թէ այս անգամ
ալ պիտի կարենան իրենց դէմ կ'ըսած զրպար-
տու թիւններն ի դերեւ չանել: Քայց խահմական
զոտ չու թիւնը պէտք չէր ձեռքէ թող արուիլ.
մանաւ անդ պիտի տաղնապալեց ժամանակի
մը մէջ: Ասոյդ է, այնպիսի բարձր պաշտօններու
մէջ այնչափ առնն փայլելոյ բնատնիք մը կրնար
իւր վիճակին շամեմատ փառասորու թիւններ
ցոյցրնել, բայց գտնէ նոյն միջոցին, որ իրենց դէմ

բիւրասօր լեզուներու շարամբ խնեակը կ'արձա-
կուէին, գծեւ նոյն առեւն կ'ըսէնք: Նարեկ էր ա-
նի աշարարն ըստ: Հակասակորդք դարս օրս
դոյն կողմնակից մին ալ շահեցան յանձին Օւլգ-
ճեան Վաղգաղ Զարս թիւն Ամիրայի:

Արից օր իբրեւ պատասխանատու փոքիշ
փողերանոցի տեղոյն փող իւր Միքայէլ էղբայրն
էւ յանի մ'արիշ անձինք դրած էր: Երանց շա-
ւատարմութեան կրնար փատահի: Միքայէլ շա-
շուկչոյն շաւատարս թեան պնչափ ծանկա-
կչոս թիւն չէր դրած: Եւ եղած պահանջքին
ստուար դամարը դանձելոյ յարմարացոյն ժա-
մանակի մը սպասած պահուն: Եանդդ առաւ դիւ-
թեւ տարի մ'անցաւ: Զանկարծ երկրորդ տարին
Նաչի կը պահանջուի Եւ աշա — միջտեղ
կ'ելի: Նաչոյ անձաւատար փիճակը: Օւլգճեան
Արից օրին կը փաղէ Եւ կչոյն պակասը լեզունէ
կը խառանալ: միայն թէ պայմանաւ՝ օր տեղոյն
փող դրուողներն ի բաց արձակուին: Եւ նոյն
պաշտօնն իրեն (Օւլգճեանի) յանձնուի: Կնակա-
նապէս պիս ճգնաժամուն Արից օր յանձն կ'առ-
նու պայմանն բայց առաջ Օւլգճեան թշնամի-
ներ կը դրոպէ: Երանք իրենց մերժման յինա-
խնդիր փեւթը յաղեցրնելոյ Եւ զՎաղգաղ յաշո
Արից օրի անարդ Եւ անկարող ցոյցրնէլ կարե-
նայոյ շամար: Ետակէն մաս մը կը խօրեն կը
պահեն: Արից օր յանձնարա մանելով՝ անամալ
կը ստիպուի զՕւլգճեան ոչն պաշտօնէն շարժել
բայց առաջ ալ բնաւ օգուտ չի յաղեր: Բասն դի
Օւլգճեան՝ օր առ ժամանակ մի ինք զինքը

ՄԻԼՈՍԷՆ ԶԵՆՈՆ ԵՄԻՆ
ծն. 1786 Յուլ. 21. — Ն 1819 Հոկտ. 2

Փողերանոցին մէջէն հարկ էր դԱպտիս բրահ-
ման՝ որ Տիւղեանց մտերիմ՝ բարեկամն էր, հե-
ռացրնել, և անոր Տիւղեանց սխտիմնեւուն մին
կանգնել: Այս ալ յաջողեցաւ:

1819 Ագոստոս 27 Տիւղեան բնասնեաց
համար աղետալի որ մ'եղաւ՝ փան Գեղապետ
գաղտաղ ողի խորս ած որոյ պիմներն որ մ'երկնց
ազդեցաւ թիւնն զգալ պիտի տային և պնդեա
ալ եղաւ: Այս օրն յանկարծ Վրիդ որ և Աւրդիս
փողերանոցը բանտարկուեցան, և 1819 Հոկտ-
2ին թաղաւորին տանելու պատրուակաւ՝ զերկնք
բանակն հանեցին և հոն Պաշտօն շէնքի գի-
մացը դիտատեցին: Այն օրը Վարուշէշմի ծով-
եղերեւոյ տունը և Վար-գիւղի ամառանոցն պա-
շտեցին, և ժողովարդն այս պաշտօնումն պատ-
ճառն չխնայած՝ ամառանոցին պատու հանելն Բի-
քայել (ծն. 1786) հանաւոր 21 և հարեղբորոր-
դին Բիքայիշ կախուեցան իսկ Տիւղեանց մնացեալ
բոլոր ազդականներն ի Վարմ-դափու Հոյոյ
Պատրիարքարանը բանտարկուեցան ինչք
տապաւ ածք յարբունիա դրուեցան և կամ ան-
արդ աճարդի նետուեցան:

Բայց թշնամիք ասով ալ դո՛հ չեղան: Այս
գեղաբնու ժամանակ հակօր Չէլեպի Կորեա կը
դանուէր: Կաւ աճանք զինքն ալ ի Պոլիս բերելու
հրաման տուին բայց Վափուտան Արտուրահ
Փաշա՝ որ դիտէր Տիւղեանց անմեղս թիւնն զհա-
կօր Չէլեպի, զՎարապետ Պէշ և զՎարա Պէշ
պահեց և զերկնք արսորելու և անով մա-
հաւանէ ազատելու հրամանագիրն քնդունելով

Վէհ՝ Սոյմանէն, ի Անտարիս գիւրեմք տալահով
տեղ մը գետեղեց, ուր իբր երեք տարի մնացին:

Այսպէս ուրեմն կրցան ժշնամիք իրենց
յաջողութեան վրայ անդամ մը պարծիլ. բայց
շատ կարճատեւ էր այս պարծանքը: Ապագայ՝ իւր
խղճէն գրդեալ՝ սկսաւ ժշուտ ու տառապեալ
Տիւղեան գերդաստանին եւ պրօսթեալներուն մեծ
մարդասիրտ թիւն ցուցնել. բայց ինքն ալ Վէհ
Սոյմանի հրամանաւ՝ որ իւր սիրելիներուն գլուխն
եկող անցից ներքին պատճառներուն շատ ուշ
տեղեակ եղաւ. 1820 Անգլամբերին, փողերա-
նայի այնչափ տենչացեալ պաշտօնէն հանուցաւ
եւ Ալմնոս պրօսթուցաւ. իւր տեղն անցաւ Պի-
լգիքճեան Պօղոս: Կակ միւս ժշնամիք չկրցան
Վէհ Սոյմանին արդար վրէժխնդրութենէն
խուսափիլ. ամէնքն ալ ի փոխարէն այնչափ անի-
րաւ սողրանաց, իրենց գլուխը տուին ի քաւս-
թիւն:

Անթերցողն ինքնին կրնայ գուշակել Տիւ-
ղեանց ողբալի վիճակը. երջանկու թեան գաղա-
թէն յանկարծ ժշուտ ու թեան խոնքն իջնել . . . :
Այս վիճակին ծանրութիւնն՝ միայն անձամբ փոր-
ձելու դժբախտութիւնն ու նեցողները կրնան իմա-
նալ: Ետտայից եւ աղախնաց տեղ՝ ցաւ ու տա-
ռապանք, սիրեցեալ եղբարց ջերմեակ ընկերա-
կցութեան տեղ՝ ամալտ թիւն եւ պրօսթ: Ատ-
խախնամութեան ձեռքը կարգադրած էր ուրեմն,
որ Տիւղեանք ժշուտ ու թեան դառն բաժակին
մինչեւ մրուրը քամն:

Բայց եղածը մտնալ՝ տառապելոց ամե-

նամե՞ծ միսի՞մ տրտ լժիւնն է՝ այնպէս որ Աշտիժէր
 Աղտօտի պէս յառեռեմեքտ խօսքերն կը ճրչ-
 մարտէր, եւ լժէ մարդս անցածն մտնուլտ է, ապա-
 դային յատարտ կարողտ լժիւն չունենար: Այսպէս
 բրին է Տիւղեանք: ՎՏՉՉին Աղտիւլ ԱՔՏիտ
 արքայորդ, զին ծննդեան օրը՝ Տիւղեանք էրկտ
 քցրերն Ատ լժանին մարդ տախրական զգած մանցր
 դիմելով՝ կրցան չրաման առնուլ, որ իրենց էր-
 կտ էրարքն, որ յատարտ լժեան կը լժափա-
 սէին, վերասին ի Ա. Աղտիտ դառնան: Այս այսպէս
 Ասրապետ Պէլ, է Յակոր Չէլէպի Աղբիլ ՉՉին
 յատարտ լժեան դեղ երեքտ ծանր չարկէն ազատ
 եղան:

Քիչ և սքր տեմեռեցա՝ որ Համանեան Պէ-
 տտ լժեան ԱՔՏափառ Ատ լժանք չտաով չեն փո-
 խեր իրենց չառատարիմ՝ ծառայից փռոյ տնեցած
 փատտ չտ լժիւնն: Համին ՎՏՅՅ, Պէկտեմբեր ՉՉին
 առանձինն չրափարտակտ Յակոր Չէլէպի Տիւ-
 ղեան՝ փողերանոցի գլտիւ կարդեցա՝, որ պատ-
 մտ լժեանտ խտափալից ալէկոծտ լժենէն չանեյով
 դմեղ՝ խաղաղ փայրերտ կ'առաջնորդէ:

БУНОВЪ 2112700 8112

80. 1793 30p. 3: — 1 1847 306p. 4

ԵՋՄԵԹԻԻ որդւոց մէ-
 ջէն, որով Աստուած
 օրհնած էր զՅովնանէս
 Չէլէպի, վերջիններէն էր
 ինակոր Չէլէպի Տիւ-
 գեանն (ծն. ԱՂՅՅ Կու-
 նուար Յին): Կրնէ գե-
 ղեցիկ եւ չքնադադիւտ
 ձրիւք դարդարուած, ի մասնաւորի
 նկարչութիւնն չափ աւելի կը ցոյցընէր:
 Արքունի պալատն յաճախելու առնն
 ցուցած յաջողակութիւնը Ստիվանին միտքը
 դրաւ եղ, որ չարադէտ արկածներէն ետքը՝ փա-
 դերանոցի մեծ պաշտօնին յարմար անձ մը կը
 փնտռէր, եւ դառաւ զՅակոբ Չէլէպի: Յակոբ ինք
 զինքն իւր նախորդաց անունը ժառանգելու ար-
 ժանի ցուցուց, եւ այնպէս սիրելի էր Ապարի
 Մէճիտի՝ որ զինքն աւելի իրմով բոլոր Տիւգեանքն
 վերափն առաջին պայծառութեան հասցընելու

ամեն կերպ խնամք եւ փոյժ տալու : Այս բան-
ական չէ : քանի՜ քանի անգամ Տիգրանը ար-
քունի պալատն հիւր մնացին : Այսպէս շատով
ստացին յարարերս թիւնները նորոգուած էին :

Ասկայն ինչ կ'ընէին թշնամիք :

Հաստացուան պէս իրենց չարանիս թմե-
ղս թիւնները նորոգեցին : Բայց այս անգամ
Առ լիման Աւճիսուղեց անձամբ համոզուիլ բան-
սարկուսց քսու թեան ասու թեանը : Այսու Վու-
րու չէ շմի թմբաստանեայ պալատին կարծեցեայ
գեղիս թիւնները տեսնելու գնաց : Բայց հոն մե-
ծապէս հարուածեցաւ թշնամեաց խմբակը : Ասու-
թեանց համար արդար բարկու թեամբ զինուած
եւսասուսել հանչցաւ Առ լիմանն հակօրաց յարդր :

1839 թն հակօրաց կրտսեր եղբայրը՝ Պօղոս
Չէլեպի ասանձինն հրովարտակաւ Ահմէտէ - - -
իւր շէք - - - անուանեցաւ : Բայց հակօրաց ձեռքին
տակ :

1842 թն Ապրիլի գեղեցիկ օր մը հակօր
Չէլեպին փողերանոցէն դարձած ասին՝ աստիկ
տկարու թիւն մը դդաց : օր այնչափ սուկցաւ՝
մինչեւ մատարուս փամեղէ մը կը փախցուէր :
Կորրուսային ջերմամբ սկսած էր տատառիլ : Բայց
այս անգամ Վիհ Առ լիմանին կողմանէ եկած
բմշկաց հարսարու թիւնն յաջողու թեամբ պա-
կուեցաւ : Հակօր Չէլեպի փամեղն անցուց :

Հակօր Չէլեպի ամուսնացեալ էր Պօղոս
Պիլեղիք ճիւղ Առցիկա գտտիւ հետ, եւ ութը
դասակ ունեցաւ : որոնցմէ երկուքը՝ Հովհաննէս
եւ Վրիդօր՝ տակաւին ութը տարւան հասակին

Պօղոս ևւ Աբրահեա Զէլէպիներուն խնամակա-
յա թեանն տակ արքունի սեղանաւ որ անոս անեցան
ևւ Էջէ-Տն տաին (1847 թն) :

Աւր զիւցացիք փոյերանոցի պաշտաման
հետ երկրորդական պաշտաններ ալ կը փարէր :
Հաղի թէ իւր փերցիչեալ հիւանդոս թեմէն աւ-
պաքինեցաւ , հասարակաց սպանն ևւ երկրորդ օր-
ծոս թեանն խորհրդարանին անդամ՝ անոս անեցաւ ,
ևւ իւր խորատես սրամաս թեամբը հաս անդամ
խորհրդակցաց դարմանքը կը հարժէր :

Յամին 1843 Հոկտ 6 թն Յակոբ Զէլէպի
սկսաւ փոյերանոցի դարդացման համար ամէն
չանք բնել : Տէրոս թիւնն փոյերանոցին մէջ հո-
ղեշարժ մեքենաներ մոցրնել աղեց , որպէս զի
թէ զբամա հասաւ թիւնը զիւրանոց ևւ թէ ան-
հանց խնայու թիւնը բլրց : Արուն յանձնելոս էր
այս գործը . Յակոբ հան էր , հարկաւ Յակոբայ ,
որ նախ ևւ յառաջ Անտոն քանի մը հողի զսկեց ,
որպէս զի մեքենականութեանն այս մասն առաւմ-
նասիրեն : Այս միջոցին , այսինքն 1844 Յունուար
10 թն , տակի Էջէ-Էջէներն ելան :

Տիւղեանն Յակոբայ անոս ան կոթող կը մնայ
նաեւ իւր թ Զմիւսնիա կանդնած թղթի մեծ
գործարանն ¹ :

Այսպիսի գործունէս թեանն մէջ էր Յա-
կոբ Զէլէպի , երբ Ասիական Ապոխի Կէճիա
տէրոս թեանն ևւ բողական կողմերը հանապարհոր-

¹ Յամին 1847 թ Ա թեմնաւ յոյս անանոց 12-7-77 ազ-
գային լրագիրն իւր յորդորանքն աւ հեռնաաւ ս թեամբը
հրատարակաւ ած է : Հմա - 2-2-77 - 17-2-77 - 1888 թ - 12 :

դէլու պատրաստուած ատեն՝ (1846 ին) զինքն
և Եղբայրը Պօղոս Չէլէպի հետն առնուլ կ'ու-
ղէր. բայց Յակօր յանկարծ ծանրապէս հիւ-
անդանալով՝ միայն Պօղոս Չէլէպի կրցաւ ուղե-
կցիլ Ալեհափառ ուղեւորին: Բայց կը տեսնուէր՝
որ այս անգամ Յակօրայ առողջութիւնը շատ
տկարացած էր: Առլթանին հրամանաւն ու խոր-
հրդովը 1847 Մայիս 13 ին դէպ ի Զմիւռնիա
ճամբայ կ'ելլէ, անկէ կ'անցնի Թրիեսոս, Աննե-
տիկ, Բատում և չոյ կ'առնէր Ախենայի վրայէն
Բարիկ անցնելու վրայ կ'ընծա ատեն՝ Յուլիս 4 ին
դիշերն այնպէս կը ծանրանայ միճակը, որ ամե-
նաճարտար բժշկաց օգնութիւնն ալ անօգուտ
կ'ըլլայ, և ի Ախենաց հոգին կ'աւանդէ: Մար-
մինն ի Ա Պոլիս փոխադրուեցաւ և Վարուշէշ-
մէի գամբանարանը զետեղուեցաւ:

Հարկ չենք տեսնել ընտանեաց և բարե-
կամաց և բոլոր ազգին և նոյն խի Ալեհափառ
Առլթանին՝ այսպիսի կորստեան վրայ զգացած
ցաւին թարգման հանդիսանալ միայն այսչափն
կ'ըսենք, թէ Յակօր Չէլէպին իւր մահուամբը շա-
տերուն զգայի բնաւ իւր բաժանումը դէրեղմանին
վրայ լացին օրին ու պրին, թշուառն ու աղքա-
տը: Կըր դադարին շուրջը խմբուած բազմախումբ
մողովորդեան ահա ինչ կ'ըսէր իւր գամբանական
արտասանող բեմբասացը. «Աորսնցուց Օսմա-
նեան տէրութիւնն իրեն խիտ պիտանի ու օդ-
տակար Մարդ մը: Աորսնցուց հայրենիքը մեծ
ու խիտ խելացի ու ազնուական Անձ մը: Աոր-
սնցուց ազգը իւր փառքն ու պարծանքը, իւր

- ¹ Երախտաւորն ու բարերարը: Աերջապէս կար-
² սընցուց իւր ընտանիքը՝ անդիւտ անդին մար-
³ գարիտ մը . . . :¹

Համառօտ ազգաբանութեանս Ը. Եւ Թ.
 Կլուխները կը նստիւնք Կարապետ եւ Պօղոս
 Տիւղեան Չէլէպիներու համառօտ կենսագրու-
 թեան:

¹ Ճառ յուղարկաւորութեան մեծանուն եւ հոյակապ
 Յակոբայ Չէլէպիոյ Տիւղեանց, ի Հ. Թագ. Ա. Մարտ-
 տեան. Ախեննա, Միսիթ. տպ. 1847. էջ 11:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՊԷՅ ՏԻՆՁ

Ծն. 1779 Յուն. 28: — † 1855 Յուն. 27:

ԸՄԼԱՊԵՏ (ծն. 1719 Յուլի 28) այնպէս սիրելի եղած էր թագաւորին, որ Վ.հ.հ. Սուլ-թանն հաճեցաւ անդամ մը պարապեալ շէրէսը պէտք ոյն մէջ բնթմելու եւ իբր նշան իւր գահաթեան՝ որ մը իւր Վ.հ.հ. մայրն ալ մասնակից ըրաւ պարապեալի ար-ժանաւոր հիւրասիրտ թեան։ Ասմանեան պե-տութեան բարձր շքանշաններէն շատերն ու-նէր մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է 1849 ին բնդունած ԲՆ-ԴԱԷԷ Է-Է-Էի ատտիճանն, որով ամէն զինուոր պարապեան էր իրեն աջոյն տալ, որ զեռ Դ-Է-Էի մը եղած չէր Թող օտար տէրութեանց կողմանէ բնդունածներն, որոնք ա-մէնքն ի միասին թուով 12 հասեցին։ 1850 Յուն 22 ին Վ.հ.հ. Սուլթանն ի նշան իւր համարմանն զպարապեալ ԵԼՅԻԹԵ Թեան ատտիճանն հասցուց եւ Վ.հ.հ. Երբայամըր սեղանաւոր կարգեց։ Իւր հա-տուն ծերութեանը ժամանակ պարապեալ հրա-

ման ունէր Աւհապետին հետ մտերմութեամբ
վարուելու: Քանի անգամ թագաւորն այս ծե-
րունին ընդունելու համար գիմացը կու գար:

Յամին 1855 Նոյեմբեր 27ին Վարապետ
կքեցաւ 79ամեայ ծերութեան բեռան տակ, եւ
հարցը գերեզմանն ամփոփեցաւ:

ВЪЗРОДЪНІЕ

г. 1817 г. 1:

ՄԱՆԱԿՆԵՔ մեք պատմու
 թմեամե վերջինդ ինչ ցազին .
 որ տակաւ ինկեմդ անեաց
 մէջ է . եւ գողցես
 Տ/ւղեամե երեքդ արեան
 պատմու թմեան անուա .
 նակիրն ու կենդանի
 վկայն է : Այս անձն
 է՝ Միւրումն Չէլէպի
 Տիւղ (Տն ԱՏԱՆ Դըյ-

եմբեր 1) :

Հազիւ թմէ ճակոր Չէլէպի կենդանեաց
 շրջանէն հեռացաւ , եւ ահա փազերամեցի տե-
 նապիշ սպասողներն սկսան խորտիկ ' գննէ այս ան-
 դամ՝ ձեռք անցրնելու այս ի հնազ տենչացեալ
 պաշտօնն . բայց իրենց բոլոր յոյժն դարձեալ ի

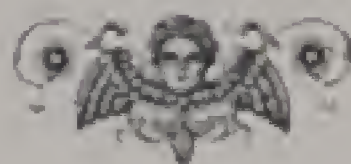
նուկցաւ : Եւ իւր ժամանակը բաւական չափով
ընթացք ունէր : Թէեւ ժամանակը դժբախտ դարձաւ
առաջ մը տուաւ անոր :

Միջրան Պէյ աղապիւսի Եւանդոսն դարձաւ
նէս թեամբ շատ աւելի սիրելի եղաւ : Ամանեան
Պետութեան Ալեքսանդրեան առջեւ, որ սկսաւ իւր
բարձր համարման նշանները գեղար անոր վրայ :
Ասիական Ապախիւ Մէծիտի օրով Միջրան Պէյի
առաջ պատուի շքանշաններն թուով 12 14
հասնէ, թող պատուի տիտղոսներն ալ : Ապախիւ
Աղիզ 1862 Նշյ. 1 թն Ալեհ Արքայաճուր մեծ սե-
ղանատըն բրաւ դ Միջրան Պէյ թեպէտ 1864
Փետրուար 5 թն այս պաշտօնն իրմէ առնուեցաւ,
բայց միայն անոր համար, որպէս զի 1870
Մարտ ամսոյն մէջ առաւել պատուով վերադին
տրուի, եւ այս առթիւ պատեցաւ իրեն Դ՛-Շ-Ն՛՛
Դ-Ն : 1864 Յունուար 18 թն արդարաւ թեան
առեւնին անդամակից եղաւ : Այս պատիւն պարզ
պաշտօն մը չէր, այլ մեծ նշանակու թիւն ունէր,
ժամն զի այս ժողովքն մինչեւ այն առեւն միայն առ-
ճիկ մեծամեծներու վերապահեալ էր, եւ Միջրան
Պէյ առաջին քրիստոնեայ անդամն եղաւ : 1867 թն
Ասիական Ապախիւ Աղիզին հետ Բարիզ գնաց, եւ
Համագդային դրամական Համախմբութեան Առ-
մանեան Պետութեան կողմանէ Նստիւրակ կարգ ե-
ղաւ : Իսկ 1877 թն ծերակուտի անդամ անուա-
նեցաւ :

Մինչեւ 1880 այս պաշտօններն պատկա-
շարունակուեցան, որ ապա զ մէջ՝ փոփոխուցի
վարչութիւնը Մ-Ն՛՛ի յանձնուեցաւ :

Միհրան Աէյ այժմ իւր ընտանեաց ծոցին
 մէջ հանդարտիկ կը վայելէ իւր այնչափ տարի
 անդուլ գործունէութեամբ շահած համբաւն։
 Արկինք իրեն դեռ երկացն օրեր հաճին պար-
 դելու։

Այս է մեր իղձքն ու մաղթանքն։

ԺԸ.

Չ.Գ.Լ.Ի.Լ.Ն.ԻԹ.Է.Լ.Ն.Ա.
ամբողջութեամբ յամեն յամեն
համարս անուղիկս թիւն-
ներս մնացին։ Արհիւրան Պէլ,
ամեն անուղիկս էր՝ փողերա-
նայի դանձապատ։ Առաջուրդ-
Տեան Պետրոս Աշխենաթի Ա.
ամեն դասեր՝ Կարիւնքու Աշխենաթի Տեան
(1849) Յանուար 30)։ Այլ գաւակ անեցաւ,
որոնցմէ չորս մանչ գաւակներն՝ Ա. Պետրոս Տայ-
կաթմաղիկեայ հասարակութեան անուանիւնը
այս ցիշներէն են։

Առաջինն է Պիւտի Սիւրբաթ Պէլ, Տիւղ
(Տն. 1851, Փետրուար 15) որ 1853ին փո-
ղերանայի դանձապատ անուանեցաւ։ Այլը Արհիւր-
ան 1856ին երազական երկիրներն ու-
ղերաթերս երա՝ Բ. Պարան հրամանաւ Աերդիւ
Պէլ, փողերանայի դարձակաթութեան փոխանայ

կամ անկի՝ սովորականեաց փարիչ անուանեցաւ, եւ տարի մ'եւորք՝ 1878 թն Վեհ Սոյման Ազգայն Համկախանէն Ինքն-Պաշտ Վարտական ճանն րնկալաւ, որ ցոյց է Վանանեան Կետոյ թեան առջեւ անեցած բարձր համարման: 1880 թն Միհրան Վեհ փայտեանոցէն ելած տանն՝ Արդիս Վեհն ալ հոյն րնկերացաւ:

Արկրորդն է Լամբար Սիւյ (Տն. 1854 Յանար. 21): 1888 Յանար. 24 թն՝ Արահմերտի Յովհաննէս Աթենաթի դասեր՝ Աեկաար արտարդին հետ ամուսնացաւ: Արրորդն Լիւմու Սիւյ (Տն. 1856 Պեար. 22) որ 1881 Յանար. 22 թն Արարիան Կարա Վեհի Աարիամ դասեր հետ ամուսնացաւ: Կեհ շորրորդն հիւսնու Սիւյ (Տն. 1862 Յանար. 25): Արեք եղբարք տարրական ուսումն ի տան րնդ անեցին ետեւ, Կարիդի աղիւտայր դպրոցներն առարաւցան, որ րա զատարարական թիւն տամ՝ դարձան ի Ար Կարիւ:

